

Політика ЮНЕСКО в сфері культури

В статті досліджено політику ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури) в сфері культури. Висвітлено головні засади діяльності Організації щодо охорони культурної спадщини, збереження нематеріальної культури, заохочення до культурного діалогу між народами. Розглянуто основні конвенції ЮНЕСКО в галузі культури та звернено увагу на їх ключові положення. Встановлено, що співробітництво з ЮНЕСКО є важливою складовою у зовнішній політиці країн світу. З'ясовано перспективи подальшої роботи ЮНЕСКО в культурному напрямку.

Ключові слова: *ЮНЕСКО, конвенція, культурна спадщина, діалог культур.*

1945 рік відзначився великими подіями в історії людства. Закінчилася Друга світова війна і постало одне з найголовніших питань – збереження миру у світі. Ліга Націй, як гарант безпеки у світі, не виконала своєї історичної місії, тому на порядку денному було важливе завдання – створити новий інструмент, який зможе запобігти війнам і попередити нові жертви. Таким чином, виникла Організація Об'єднаних націй, на яку було покладено особливу відповідальність щодо майбутнього. ООН має установи, які в руслі її основної мети – збереження миру, використовують різні методи для досягнення головної цілі. У Статуту ООН статтею 57 передбачено створення спеціалізованої установи в галузі освіти і культури [1, с.37]. У відповідності до цього пункту виникла одна з спеціалізованих установ ООН – ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури). Вона була створена 16 листопада 1945 року (4 листопада 1946 року її Статут ратифікували 20 держав світу). Доречно зазначити, що вже у Статуті цієї організації зазначається: «Думки про війну виникають в розумах людей, тому

в свідомості людей потрібно укорінювати ідею захисту миру» [2, с.5]. Для виконання поставленої мети ЮНЕСКО використовує поширення культурних, освітніх, наукових зв'язків між країнами, заохочує діалог між народами, сприяє обміну досвідом між країнами. В своїй діяльності ЮНЕСКО не обмежується лише вищевказаними напрямками, але і розвиває інформаційно-комунікаційні засоби, піднімає та допомагає вирішувати проблеми відсталих країн, зокрема Африки, звертає увагу на гендерну рівність тощо.

В даній статті ми зупинимося на розгляді та аналізі політики ЮНЕСКО саме в культурній сфері, оскільки дане питання є дійсно актуальними на сьогоднішній день, коли світ знаходиться в стані постійних воєн, конфліктів, суперечок між державами, коли постає загроза знищення культурних пам'яток, расової, мовної дискримінації, втрати своєї самобутності. Вирішення різних питань шляхом дипломатії є неоціненною справою в міжнародному житті. ЮНЕСКО завдяки різноманітних заходам у своїй діяльності може створити атмосферу взаємоповаги, взаємозацікавленості та взаємодопомоги між країнами, зберегти пам'ятки минулого, духовні цінності кожного народу, заохочувати до спільної роботи для збереження миру.

Питанню діяльність ЮНЕСКО в сфері культури приділили значну увагу дослідники юридичних наук, зокрема В. І. Акуленко [3], І. Е. Мартиненко [4], В.В. Максимов [5], О. І. Мельничук [6], Т. Г. Каткова [7]. Роботи цих науковців становить значний доробок в розгляді та аналізі конвенцій ЮНЕСКО в сфері охорони культурної спадщини, поверненню цінностей, статистичних даних тощо. Оскільки головний акцент у цих дослідників, звичайно, сфокусований на правову площину діяльності ЮНЕСКО, в нашій статті вищезазначене питання буде направлена на історичну складову політики ЮНЕСКО в галузі культури.

У своїй діяльності в сфері культури ЮНЕСКО використовує прийняті нею документи: Конвенцію про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (1954 р.), Конвенцію про засоби, спрямовані на заборону і попередження незаконного ввозу, вивозу і передачі права

власності на культурні цінності (1970 р.), Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972 р.), Конвенцію про охорону підводної культурної спадщини (2001 р.), Всезагальну декларацію про культурне розмаїття (2001 р.), Конвенцію про збереження нематеріальної культурної спадщини (2003 р.), Конвенцію про охорону і заохочення розмаїття форм культурного самовираження 2005 р. Наявна база документів ЮНЕСКО у даній галузі показує активну роботу Організації в напрямку збереження історико-архітектурної, підводної, нематеріальної спадщини людства, охорони культурних цінностей під час небезпечних ситуацій, що на сьогодні є досить актуальним на різних територіях.

Культурна дипломатія є незамінною складовою зовнішньої політики кожної держави, оскільки дає можливість не лише показати свою країну з власними традиціями, цінним надбанням, історичним розвитком, але й побачити та зрозуміти звичаї, мову, пам'ятки іншого народу. Ця взаємодія має базуватися на принципах толерантності, поваги, неупередженості до інших, незважаючи на расову, релігійну чи мовну особливість. Тому саме співпраця з ЮНЕСКО в галузі культури, долучення до її основних конвенцій дає можливість зробити це правильно.

У 1954 році ЮНЕСКО прийняла Конвенцію про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту. Відзначимо, що дана конвенція була першим документом ЮНЕСКО в галузі збереження культурної спадщини. І це не дивно, оскільки після Другої світової війни, це було досить актуально. Людство прийшло до розуміння небезпеки та незахищеності пам'яток культури і необхідності запобігти значним втратам. Зокрема, в статті 3 «Охорона культурних цінностей» зазначається: «Високі Договірні сторони зобов'язуються підготувати ще в мирний час охорону культурних цінностей, розташованих на їх власній території, від можливих наслідків збройного конфлікту, вживаючи заходи, які вважають необхідними» [8, с.270]. Країни-учасники Конвенції зобов'язані поважати культурні цінності, що розташовані на території інших Договірних сторін.

Одним з основних документів Організації в сфері збереження культурної спадщини є Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, яка була прийнята у 1972 році. В ній під визначенням «культурна спадщина» зазначається: «пам'ятки: твори архітектури, монументальної скульптури і живопису, елементи або структури археологічного характеру, написи, печери і групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки; ансамблі: групи ізольованих чи об'єднаних побудов, архітектура, єдність чи зв'язок з пейзажем яких являє видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки; визначні місця: твори людини або спільні творіння людини і природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології» [9].

Країна, яка має намір внести свою пам'ятку у Список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, повинна довести значимість цього об'єкту, показати його універсальну цінність. Звичайно, держава в першу чергу має підписати вищезазначену конвенцію, прийняти її основні положення. Країна не знімає з себе зобов'язань щодо охорони свого культурного об'єкту, вона повинна постійно звітувати про стан пам'яток та заходи щодо їхнього збереження. В разі невиконання країною своїх зобов'язань, записаних у Конвенції, їй загрожує вилучення її пам'яток зі Списку світової спадщини. Якщо загроза ушкодження чи загибелі пам'ятки підтверджується, то об'єкт заноситься до Списку світової спадщини, яка знаходиться в небезпечному становищі. Ця проблема є досить актуальною і стосується не однієї держави світу, в тому числі і України.

Культурні пам'ятки, які можуть бути внесені у Список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, мають відповідати необхідним критеріям: (i) Об'єкт є шедевром людського творчого генія; (ii) Об'єкт свідчить про значний взаємовплив людських цінностей в даний період часу або в певному культурному просторі, в архітектурі або в технологіях, в монументальному мистецтві, в плануванні міст або створенні ландшафтів; (iii) Об'єкт є

унікальним або принаймні винятковим для культурної традиції або цивілізації, яка існує до цих пір або вже зникла; (iv) Об'єкт є видатним прикладом конструкції, архітектурного або технологічного ансамблю або ландшафту, що ілюструє значущий період людської історії; (v) Об'єкт є видатним прикладом людської традиційної споруди, з традиційним використанням землі або моря, будучи зразком культури (або культур) або людської взаємодії з навколишнім середовищем, особливо якщо вона стає вразливою через сильний вплив необоротних змін; (vi) Об'єкт безпосередньо або матеріально пов'язаний з подіями або існуючими традиціями, з ідеями, віруваннями, з художніми або літературними творами і має виняткову світову важливість (На думку комітету ЮНЕСКО цей критерій повинен переважно використовуватися разом з яким-небудь ще критерієм або критеріями) [10].

Розглядаючи політику ЮНЕСКО в культурній сфері, неможливо оминати документ, який був прийнятий у 2001 р., – Всезагальна декларація про культурне розмаїття, яка відзначає: «Будучи джерелом обмінів, новаторства і творчості, культурне розмаїття так само необхідне для людства, які біорозмаїття для живої природи. В цьому сенсі воно являється загальним надбанням людства і повинно були визнано і закріплено в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь» [11].

Початок ХХІ ст. відзначився у діяльності ЮНЕСКО також прийняттям Конвенції про охорону підводної культурної спадщини. Підводна культурна спадщина означає всі сліди людського існування, що мають культурний, історичний або археологічний характер, які частково або повністю, періодично або постійно знаходяться під водою протягом не менше 100 років, такі як: 1) об'єкти, споруди, артефакти і людські залишки разом з їхніми археологічним і природнім оточенням; 2) судна, літаючі апарати, інші транспортні засоби або будь-які частини, їхній вантаж або інше начиння, разом з їхнім археологічним і природнім оточенням; 3) предмети доісторичного періоду [12, с.2].

Культурна спадщина – поняття досить широке, яке включає в себе також елементи духовного надбання. Зокрема, ЮНЕСКО приділяє свою увагу охороні також нематеріальній культурі. У зв'язку з цим у 2003 році була прийнята, а через три роки ратифікована, Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини. До даного документу поступово долучаються все більше країн, що означає розуміння державами необхідності збереження різних форм нематеріальної культури, які в час глобалізаційних змін знаходяться у складній ситуації.

Роблячи, невеликий екскурс в минуле щодо цього питання, зазначимо, що у 1989 році була прийнята Рекомендація про збереження традиційної культури та фольклору, що сприяла розвитку міжнародного співробітництва у сфері охорони, збереження, захисту усної традиції та фольклору. Про важливість нематеріальної культурної спадщини засвідчує факт початку здійснення двох програм: система “живі скарби людства” (1993 р.) і “Проголошення шедеврів усної і нематеріальної спадщини людства” (1997 р.) [13, с.2].

Згідно Конвенції ««Нематеріальна культурна спадщина» означає звичаї, форми уявлення і вираження, знання і навички, – а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти і культурні простори, – визнані співтовариствами, групами і, в деяких випадках, окремими особами в якості частини їх культурної спадщини» [14, с.60].

Наша держава співпрацює з ЮНЕСКО з 1954 року. У 1991 році це співробітництво перейшло у новий вимір, так як наша держава здобула незалежність. Україна активно приймала участь у багатьох заходах ЮНЕСКО: конференціях, зустрічах, семінарах, висувала ідеї щодо створення нових проектів, підтримувала різні ініціативи, нові розробки, підписувала важливі конвенції Організації. У різні часи Україна входила до керівних органів ЮНЕСКО. При ЮНЕСКО діє Постійне представництво України, яке допомагає активній співпраці з Організацією. Під охороною ЮНЕСКО знаходяться культурні та природні пам'ятки від України. Першими об'єктами

стали Софіївський собор з прилеглими монастирськими будівлями, Києво-Печерська Лавра (рік внесення – 1990). Україна постійно працює в напрямку збільшення кількості пам'яток. Звичайно, існують певні питання, які потребують правильних рішень: неналежне фінансування культурної сфери, необхідність більш активного використання положень конвенцій ЮНЕСКО, постійне залучення молоді до співпраці і ін. В Україні постала загроза щодо виключення Софіївського собору з прилеглими монастирськими будівлями і Києво-Печерської Лаври. Забудова, яка останнім часом проводиться біля цих культурних об'єктів в центрі Києва, може зруйнувати унікальний ландшафт пам'яток. Все ж пам'яткам вдалося уникнути цього. Отже, співробітництво України з ЮНЕСКО є важливою складовою зовнішньої політики нашої держави.

В країнах світу існує багато питань щодо розвитку культурної сфери: руйнування пам'яток, недостатня увага з боку урядів, неналежне виконання основних законодавчих положень тощо. Співробітництво з ЮНЕСКО в цій сфері може дати поштовх до більш активної дії держав. Зробивши екскурс в минуле, можна побачити пласт роботи, яку здійснила Організація для покращення культурного життя. Наявна кількість конвенцій в цій сфері і ратифікація їх країнами світу показує цілеспрямовану політику ЮНЕСКО щодо вирішення важливих питань в галузі культури. За сприянням Організації постійно відбуваються семінари, симпозіуми, конференції з приводу охорони культурної матеріальної і нематеріальної спадщини людства, заохочення міжкультурного діалогу тощо. Рухаючись у заданому напрямку, вдосконалюючи свою правову базу, залучаючи до співпраці нових гравців, знаходячи нові підходи до вирішення найважливіших питань культурного життя, використовуючи інформаційно технології можна досягти значно більших результатів у майбутньому. Країни, долучаючись до політики ЮНЕСКО в галузі культури, до охорони всесвітньої спадщини людства, допомагаючи більш відсталим країнам, імплементуючи основні положення конвенцій ЮНЕСКО у власне законодавство, стають частиною

міжнародної спільноти, що виконує головну місію ЮНЕСКО – зберегти мир у світі.

Список використаних джерел та літератури

1. Статут Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс] / United Nations information centres. – Режим доступу: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf
2. Устав Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры / Основные документы. Издание 2014 года, включающее тексты документов и изменения, принятые Генеральной конференцией на 37-й сессии (Париж, 5 – 10 ноября 2013 г.) [Електронний ресурс] / База даних UNESDOC. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002269/226924r.pdf#page=6> – С. 5
3. Акуленко В. І. Міжнародне право охорони культурної спадщини / В. І. Акуленко, О. І. Мельничук // Пам'ятки України: історія та культура. – 2005. – № 2005. – № 1, 2.
4. Мартыненко И. Э. Конвенции ЮНЕСКО по защите культурного наследия: проблемы реализации в национальное законодательство / И. Э. Мартыненко // Університетські наукові записки. – 2007. – № 2.
5. Максимов В. В. Правова охорона культурних цінностей у конвенціях ЮНЕСКО: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 / В. В. Максимов – К., 1997.
6. Мельничук О. І. Міжнародно-правові засади формування Списку всесвітньої культурної та природної спадщини / О. І. Мельничук // Університетські наукові записки. – 2005. – № 4.
7. Каткова Т. Г. Діяльність ЮНЕСКО у сфері збереження культурної спадщини: правові аспекти / Т. Г. Каткова – Х.: Титул, 2007. – 181 с.
8. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту // Культурна спадщина України. Правові засади збереження,

відтворення та охорони культурно-історичного середовища: Зб. офіц. док. – К., 2002.

9. Конвенция об охране всемирного культурного и природного наследия [Електронний ресурс] // Сайт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Режим доступу: <http://whc.unesco.org/archive/convention-ru.pdf>.

10. The Criteria for Selection [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Центру всесвітньої спадщини World Heritage Centre. – Режим доступу: <http://whc.unesco.org/en/criteria>

11. Всеобщая декларация ЮНЕСКО о культурном разнообразии [Електронний ресурс] / Офіційний сайт ООН. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/cultural_diversity.shtml

12. Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage / [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ЮНЕСКО. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001260/126065e.pdf>

13. ЮНЕСКО. Генеральная конференция. Сессия (31; 2001; Париж). Разработка нового международного нормативного акта по охране нематериального культурного наследия. – Париж: ЮНЕСКО, 2001.

14. ЮНЕСКО. Генеральная конференция. Сессия (32; 2003; Париж). Акты Генеральной конференции: 32-я сессия: 29 сентября – 17 октября 2003 г., Париж. – Париж: ЮНЕСКО, 2004.

Политика ЮНЕСКО в сфере культуры

В статье исследовано политику ЮНЕСКО (Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры) в сфере культуры. Показано главные принципы деятельности Организации касательно охраны культурного наследия, сохранения нематериальной культуры, поощрение к культурному диалогу между народами. Рассмотрено основные конвенции ЮНЕСКО в области культуры и обращено внимание на их ключевые позиции. Установлено, что сотрудничество с ЮНЕСКО есть

важной частью внешней политики стран мира. Выяснено перспективы дальнейшего работы ЮНЕСКО в культурном направлении.

Ключевые слова: *ЮНЕСКО, конвенция, культурное наследие, диалог культур.*

The UNESCO's policy in cultural sphere

The activities of UNESCO (The United Nations Organization for Education, Science and Culture) in the cultural sphere are researched. Special attention was given to examining the main conventions of UNESCO. The author emphasizes on high importance of cooperation with UNESCO for every country. According to the article the author outlines perspective of future activities of UNESCO in cultural sphere.

Key words: *UNESCO, convention, cultural heritage, dialogue of cultures.*